

تاریخ فتوحات اسلام

(بوگزیده الفتوح)

این کتب کوفی/ترجمه: محمد بن احمد مستوفی هروی
تصحیح و گزیده سازی: زهرا فتحی لاختکی

♦ تاریخ فتوحات اسلام

♦ ابن اعثم کوفی/ترجمه: محمد بن احمد مستوفی هروی

♦ تصحیح و گزیده سازی: زهرا فتحی لاختکی

♦ چاپ اول: ۱۳۹۳

♦ مع و تعداد صفحات: ۶۸۰ صفحه وزیری

♦ شمارگان: ۵۰۰ نسخه

♦ بها: ۳۵۰۰۰ تومان

♦ شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۵۱۰۰۱-۸

سرشناسه	:	ابن اعثم کوفی، محمد بن علی، -
عنوان فرارادادی	:	الفتوح، فارسی، برگزیده
عنوان و نام پدیدآور	:	تاریخ فتوحات اسلام: برگزیده الفتوح/ ترجمه محمد بن احمد مستوفی هروی: تصحیح و گزیده سازی زهرا فتحی لاختکی.
مشخصات نشر	:	تهران: نور محبت، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	:	۶۸۰ ص.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۷۵۱۰۰۱-۸ ریال: ۳۵۰۰۰
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
عنوان دیگر	:	برگزیده الفتوح.
موضوع	:	فتوحات اسلامی
موضوع	:	اسلام -- تاریخ -- از آغاز تا ۱۲۴۲ ق.
شناسه افزوده	:	مستوفی هروی، محمد بن احمد، قرن ۴ ق. مترجم
شناسه افزوده	:	فتحی لاختکی، زهرا، مصحح
رده بنویز کنگره	:	۱۳۹۳ ۲۲۱۶ الف۲/۱-DS2A
رده بنویز دیویی	:	۹۰۹/۹۷۶۷۹
شماره کتابشناسی ملی	:	۳۵۰۵۷۴۵

مقدمه	۱۳
فصل اول دوران خلافت ابوبکر بن علی قاضی	۱۶
۱. بیعت با ابوبکر	۱۶
بخش اول از آغاز خلافت ابوبکر بن علی قاضی تا پایان دوران خلافت عمر بن خطاب	
تا پایان دوران خلافت عثمان بن عفان	۱۹
۲. ارتداد	۲۱
ارتداد اعراب	۲۱
ارتداد اهل بحرین	۳۵
ارتداد اهل حضرموت وکنده	۳۸
۳. فتوحات اسلام در زمان ابوبکر	۴۸
فتح بلاد عراق	۴۸
فتح بلاد شام	۵۲
۴. وفات ابوبکر و جانشینی عمر	۶۲
فصل دوم دوران خلافت عمر بن خطاب	۶۵
۱. سپهسالاری ابو عبیده بر لشکر شام و فتح دمشق	۶۵

۶۹	۲. جنگ قادسیه و فتح مداین
۸۱	۳. دومین جنگ مسلمانان با لشکر روم فتح حمص
۸۲	تجمع مجدد لشکر روم
۸۵	رسالت خالد بن ولید به ماهان
۸۸	فتح حلب به دست ابو عبیده جراح
۹۱	۴. فتح جلولا و حلوان و بنای شهر کوفه
۹۶	۵. فتح بیت المقدس و رفتن عمر به آنجا
۹۹	۶. قصه جبلة الیهیم الغسانی
۱۰۴	۷. طاعن عمواس و مرگ
۱۰۸	۸. ارتداد بنی ابی سفیان و فتح قیساریه
۱۱۵	۱۰. معاویه و امامت شام
۱۱۷	۱۱. عمرو عاص و ارتداد
۱۱۸	۱۲. فتح خوره های ایران و فتح خوزستان و مناذر
۱۲۰	فتح رامهرمز، تستر، و مسلمانی شدن هرمان
۱۲۴	۱۳. جنگ نهاوند
۱۳۳	۱۴. فتح ری و اصفهان
۱۳۵	۱۵. فتح فارس، کرمان و مرگ یزدجرد
۱۴۲	۱۶. مرگ عمر
۱۴۹	فصل سوم دوران خلافت عثمان بن عفان
۱۴۹	۱. بیعت با عثمان بن عفان
۱۵۱	۲. فتوحات اسلام در زمان عثمان فتح خراسان و سیستان
۱۵۳	فتح ارمنیه
۱۵۷	در بیان فتنه حبشه
۱۵۷	ذکر فتح قبرس:
۱۶۰	جنگ قسطنطین و معاویه در دریا
۱۶۱	فتح افریقا

۱۶۳	فتح سقلیه
۱۷۷	قصه شراخوااری و ولید بن عقبه
۱۸۱	تبعید مالک اشتر به شام
۱۸۴	تبعید کعب بن عبیده
۱۸۸	اعتراض طلحه و زبیر به عثمان
۱۹۲	خروج مالک اشتر در کوفه
۱۹۶	۴. علت کشته شدن عثمان و ثقیف نامه عثمان
۲۰۴	مرگ عثمان
۲۲۴	فصل چهارم دوران خلافت ابی طالب
۲۲۴	۱. بیعت با علی (ع) و جری انصار و
۲۲۷	بیعت اهل کوفه، مصر، و یمن
۲۳۱	۲. آغاز مخالفتها با علی (ع) مخالفت عباس با علی
۲۳۲	مخالفت معاویه با علی (ع)
۲۳۵	مخالفت طلحه و زبیر با علی (ع)
۲۴۲	۳. در آستانه جنگ جمل
۲۴۶	۴. فاجعه جمل طلحه و زبیر در تدارک لشکر:
۲۴۹	نامه علی (ع) به طلحه و زبیر
۲۵۱	نامه علی (ع) به عایشه
۲۵۱	خطبه حسن بن علی (ع)
۲۵۱	رسالت عبدالله عباس و یزید بن صوحان بر عایشه
۲۵۴	شروع جنگ جمل
۲۶۹	۵. علی (ع) بین دو جنگ جمل و صفین علی (ع) در کوفه
۲۷۲	فتح ولایت جزیره به دست مالک اشتر
۲۷۵	دشمنی ولید بن عقبه با علی (ع)
۲۷۷	علی (ع) در راه عزیمت به شام

۲۸۰	نامه علی (ع) به جریر بن عبد الله البجلی
۲۸۱	نامه علی (ع) به أشعث بن قیس
۲۸۴	نامه أحنف بن قیس به بنی تمیم
۲۸۵	رسالت جریر بن عبد الله البجلی بر معاویه
۲۸۸	۶. معاویه و... پیوستن عمرو عاص به معاویه
۲۹۲	رسالت مجدد جریر بر معاویه
۲۹۴	شریبیل بن السمط الکندی در کنار معاویه
۲۹۸	رحیبیل برای معاویه لشکر جمع می کند
۳۰۱	عبید الله بن عمر به معاویه پناه می آورد
۳۰۳	نامه معاویه به عبید الله بن عمر
۳۰۴	نامه معاویه به... و قیس
۳۰۵	نامه معاویه به مسمی بن مسمیة الأنصاری
۳۰۶	نامه ها پیش درآمد جنگ...
۳۱۳	۷. علی (ع) و... بیعت مجدّد سنان لشکر علی (ع)
۳۱۸	ذکر حیات اویس قرنی
۳۲۱	علی (ع) در زمین کربلا
۳۲۵	حکایت پیدا شدن چشمه آب
۳۲۹	علی (ع) همچنان معاویه را نصیحت می کند

بخش دوم از آغاز خلافت علی تا پایان واقعه کربلا، در این خلافت علی بن ابی

طالب، امام حسن، معاویه، صلح امام حسین، یزید، قیام...

۳۳۶ اولین برخورد لشکر عراق و شام

۳۴۰ جنگ بر سر آب

۳۴۴ آخرین تلاش علی (ع) در نصیحت معاویه

۳۴۶ ۸. در مسیر جنگ صفین روزی که عمرو عاص طلیق العورة شد

۳۵۶ رسالت أبوهریره و أبوذر داء بر معاویه

۳۶۰	 حکایت ام سنان و معاویه
۳۶۴	 معاویه در لشکر علی (ع) تخم نفاق می‌کارد
۳۶۷	 حکایت گفتگوی عمار یا سربا عمرو عاص
۳۷۹	 حکایت عدی بن حاتم طایی و معاویه
۳۸۱	 حکایت حجل و سرش اثال
۳۸۲	 حکایت زرقاء دختر عدی بن سیرت الهمدانی
۳۸۵	 معاویه و مجنابان بر خونریزی حرص می‌ورزد
۳۹۰	 در لشکر علی (ع) کینه به محبت بدل می‌شود
۳۹۲	 معاویه از ترس لشکر سیران لشکر را ملامت می‌کند
۴۰۰	 علی (ع) یک تن در مقابل لشکر معاویه
۴۰۶	 معاویه آتش کینه و عداوت بر امر می‌زند اما
۴۱۱	 حکایت عبدالله بن هاشم و معاویه
۴۱۳	 معاویه دهان مخالفان را با مال دنیا می‌پراند
۴۲۰	 حکایت زید بن عدی بن حاتم طایی
۴۲۱	 حکایت عمرو عاص و قبيله ربيعه
۴۳۲	 ذکر مکاتبات عمرو عاص و عبدالله بن عباس، معاویه و علی (رضی)
۴۳۹	 شهادت عمار یا سربا
۴۴۵	 معاویه جنایتکار در هیئت صلح خواهی
۴۵۵	 حکایت جنگ ليله الهرير
۴۶۲	 قرآن‌ها بر سر نیزه
۴۷۰	 ۹. بازی حکمیت معاویه در انتخاب حکم آزاد است ولی علی (ع) نه!
۴۷۹	 یاران علی (ع) او را بر جنگ تحریم می‌کنند
۴۸۲	 پیمان نامه حکمیت
۴۸۴	 أبو موسای خیانتکار در راه دومة الجندل:
۴۸۶	 حکمین در دومة الجندل
۴۸۹	 مکر عمرو عاص در تغییر مسیر تاریخ

۴۹۳	۱۰. اتفاقات بعد از واقعه صفین غارت بلاد مسلمین به دست عمال معاویه
۵۰۲	فتنه اهل یمن
۵۱۵	قصه عبد الله عباس و أبو الأسود
۵۱۸	قصه فرار مصقلة بن هبیره به شام
۵۲۳	غوغای نهر روان
۵۲۸	شهادت علی (ع)
۵۳۵	صلح بین امام حسن، معاویه، صلح ذکر رسیدن نامه عبد الله عباس از بصره به امیر المؤمنین حسن (ع)
۵۳۹	جنگی که تزمه صلح بین امام حسن (ع) و معاویه شد
۵۴۲	ذکر نامه دادن حضرت امام حسن با معاویه
۵۴۹	قصه اهل بصره و بلاد ایشان با معاویه
۵۴۹	کیفیت آنکه معاویه گفت که برادر بن ایبه برادر من است
۵۵۳	خطبه زیاده بن ایبه که پس از هیچ کس مثل آن نگفت
۵۵۵	فتح خراسان به دست عمال معاویه
۵۶۱	ذکر فتوحهای خراسان بعد از سعید بن مسعود
۵۶۲	ذکر زیاده بن ایبه و معامله او با شیعه علی (رضی)
۵۶۴	ذکر انتقال امیر المؤمنین حسن به جوار حق تعالی
۵۷۹	مرگ معاویه و وصیت او بر یزید
۵۸۴	صورت وصیتنامه معاویه با یزید علیه ما علیه
۵۸۹	فصل ششم امام حسین، یزید، قیام بیعت خواستن یزید از امام حسین (ع)
۵۹۸	ذکر شکایت حسین بن علی بر سر تربت سرور عالمیان محمد (ص)
۶۰۰	وصیتنامه حسین بن علی به برادر خود محمد حنفیه
۶۰۵	ذکر ارسال رسل و رسائل کوفیان به حسین بن علی
۶۰۹	مسلم بن عقیل در کوفه
۶۲۰	شهادت مسلم بن عقیل

۶۲۹.....	رسیدن خبر کشته شدن مسلم بن عقیل به امیر المؤمنین حسین (ع)
۶۳۳.....	حسین بن علی (ع) در راه کوفه
۶۴۴.....	حسین بن علی (ع) در کربلا
۶۵۹.....	شهادت حسین بن علی و یارانش در کربلا
۶۶۸.....	بعد از شهادت امام حسین (ع)
۶۷۲.....	ذکر آیات در باب شهادت حسین بن علی (رضی)

مقدمه

الفتوح یا کتاب الفتح یا جملہ فتوح اعثم کوفی، تألیف ابو محمد احمد بن اعثم کوفی الکندی (متوفی ۴۱۳ هجری قمری / ۶۲۰ میلادی) محدث، شاعر، و مورخ شیعی قرن سوم و چهارم هجری، بنا به قول اکثر محققان مورخان دوره اسلامی، یکی از معتبرترین متون اسلام است.

ارزش کار ابن اعثم در تألیف و تصنیف کتاب الفتوح در این است که وی علاوه بر روایت اقوال مورخان و محدثان ثقه از جمله مدائنی، واقدی، ابو مخنف، و ابن کلبی - تمامی شنیده ها و دریافت های خویش را به صورت روایت تاریخی مسلم آورد است؛ در نتیجه، جریانات تاریخی بعد از رحلت حضرت رسول اکرم (ص) به صورتی یکنواخت در اختیار خواننده قرار می گیرد. مقایسه روایت ابن اعثم با روایت های دیگر کتاب از جمله مدائنی، چنان که طبری نقل کرده است، نشان می دهد که ابن اعثم نه تنها وسیله مفید است برای تعیین صحت روایاتی که در طبری آمده، بلکه خود نیز بعضی تفصیل مهم بر آرد می بخشد که فقط در کتاب الفتوح می توان به آن ها دست یافت.

روش او ترکیبی است یعنی مورخ بجای ذکر روایات مختلف و اسناد يك واقعه، از راه مقایسه و ترکیب و ایجاد سازگاری میان روایات گوناگون، واقعه ي مذکور را طي يك روایت شرح دهد. با این که روش ابن اعثم ترکیبی است، در عین حال منابع اثر خود را ذکر می کند. مهم ترین منابعی که ابن اعثم استفاده کرده: مدائنی، ابو مخنف، واقدی، زهری، ابن کلبی است.

به طور کلی الفتوح: از ماجرای سقیفه و خلافت ابوبکر و جنگ های رده و توجه مسلمانان به حیره آغاز می شود و سپس خلافت عمرو فتوحات عصر او؛ خلافت عثمان و ادامه فتوحات در زمان او و قیام بر ضد وی، خلفت امام علی و جنگ های داخلی در زمان او، عصر امویان و فتوحات این دوره اخبار دعوت عباسی و انقراض امویان و ظهور دولت عباسی تا عصر هارون، فصول بعدی کتاب را دربر می گیرد. ظاهراً این اعثم بعدها خود تکمله ای بر آن نوشت و حوادث را تا جنگ های افشین و بابک خرمدین ادامه داد.

"الفتوح توسط محمد بن احمد مستوفی در اواخر قرن ۶ (۶۹۵) به دستوریکی از امیران خوارزم در تایباد خراسان به فارسی برگردانده شد." (ترجمه الفتوح، مقدمه مصحح، ص ۸۱) ترجمه ی این کتاب اولین بار در سال ۱۰۳۱ در ایران چاپ شده و اکنون چاپ سال ۲۷۳۱ در تهران با تصحیح رضا طباطبائی مجد در دسترس است "امروزه این ترجمه از آن جهت مهم است که در مکتب کتاب هنوز به دست نیامده و ترجمه ی فارسی مکتب اجزای نایافته ی کتاب است. ترجمه ی کتاب در ۶ فصل است که توسط مصحح انجام گرفته است و عبارتند از: ۱- حوادث دوران خلافت ابوبکر ۲- حوادث دوران خلافت عمر ۳- رویدادهای خلافت عثمان ۴- دوران خلافت علی ۵- ترجمه ترین فصل کتاب است ۵- دوران امام حسن و صلح اوبا معاویه ۶- قیام امام حسین بر ضد یزید مصحح برای هر یک از فصول، تعلیقاتی در پایان کتاب آورده است

ترجمه کتاب به فارسی توسط محمد بن احمد مستوفی هروی نیز محصول یکی از درخشان ترین اعصار فرهنگ و تمدن اسلامی است یعنی اواخر سده ششم هجری؛ سده ای که مترجم در آن می زیسته، دوره ای بوده است که در ممالک ایران، شرق، به ویژه خراسان و ماوراءالنهر بازار علم و ادبیات رونق و رواج فوق العاده داشت و بلاد مختلف این ممالک از جمله مرو، بلخ، نیشابور، هرات و سمرقند مشعل فروزان علم و ادب و گردن تابش بوده است. به همین جهت، بنیاد کتاب بر سلاست و روانی استوار است و تلاش مترجم در این راستا بر آن بوده که متن رایج دوران لغات و ترکیبات پیچیده و کشدار و مُغلق، در دسترس خواننده قرار دهد. کیفیت کتاب بیشتر به دلیل جزئیاتی است که در نقل حوادث مربوط به فتح عراق، خراسان، آذربایجان و نیز جنگ های اعراب با خزرها و روابط اعراب با بیزانس آورده است. اوبه دلیل کوفی بودن به حوادث کوفه و سرزمین اطراف آن توجه بیشتری داشته است. (حوادث داخلی عراق) اشتغال کتاب الفتوح برواژه ها، تعبیرات، ترکیبات و ضرب المثل های فصیح فارسی آن

را به صورت گنجینه‌ای سرشار از گرانبهاترین گوهرهای دریای بیکران زبان و ادب فارسی در آورده است.

ویژگی‌های ترجمه کتاب:

- ۱- مترجم به تناسب موضوع برای رساندن بهتر پیام به مخاطب، گاهی عبارات عربی را با يك شعر به صورت ساده و روان بیان کرده است.
 - ۲- در جاهایی از کتاب که ابن اعثم از فردی به صورت مبهم یاد کرده، مترجم با مراجعه به منابع دیگر آن نام مبهم را گویا و مشخص کرده است.
 - ۳- شرح برخی اخبار را مقتضای مضمون و موخر کرده و براساس موضوعی مرتب نموده است.
 - ۴- ترجمه‌های کتاب به دلیل ایجاز در بیان، از آثار مهم نثر فارسی است. و یادگار دورانی است که هنوز زبان فارسی بر اثر حمله‌ی مغول به ضعف و تنزل نگراییده بود و تلاش مترجم، آن بوده که متن را به دور از لغات و اصطلاحات پیچیده در دسترس خواننده قرار دهد.
- در این نمونه تلاش شده است تا با کمی تلخیص اما وفاداری کامل به متن، این کتاب ارزشمند که نمونه‌ی ارزشمندی از تاریخ اسلام می‌باشد در اختیار گذاشته شود.

فصل اوّل دوران خلافت ابو بکر بن ابی قحافه

۱. بیعت با ابو بکر

چنین گوید خواجه احمد بن اعثم الکوفی (رضی): چون اشرف کاینات و سرور موجودات و محرم قاب قوسین، مصطفی مجتبی ابوالقاسم محمد مصطفی (ص) بن عبد الله بن عبد المطلب بن هاشم بن عبد مناف بن قصی بن کلاب بن مرّة بن لؤی بن غالب بن فهر بن مالک بن نصر بن کنانه بن خزیمه بن مدرکه بن الیاس بن مضر بن نزار بن معد بن عدنان، صحن جهان را به نور محبت بیاراست و عرصه عالم را به جمال هدایت آیین بست و سرگشتگان آفاق را به جاده راست بازگردانید و بشتگان جهان را با شرع آشنایی و روشنائی داد، منشور الیوم اکملت لکم دینکم و نمتثل بکم نعمتی بر خواند و از شهر فنا روی به دار البقا نهاد علیه افضل الصلوات و اکمل التحیات و این صحابه کبار آن حضرت از روی نسبت بشریت و ضعف و خلل انسانیت متحیر شدند و پیریانی به سوا طر راه یافت و ضجرت بر دلها مستولی شد. بیدیان و ضعیف یقینان از هر طرف درگسوی حسرتجوی برآمدند و فرصت جویان و بیهوده گویان از مکمن حسد و جای غرض بیرون جستند و به هر جای مجلسی و به هر گوشه محفلی پدید آمد.

پس هرکسی در گفتگوی درآمده و در گونه حکایت می کرد. انصار آغاز کردند که: انصار دین خدا ما ایم و خدای جلّ و علا چند بجای در قیل حمید ما را بستوده و انصار دین فرموده و چون رسول خدا محمد مصطفی (ص) به حکم فرمود ای مَنّان از مکه هجرت کرد و به شهر ما آمد، مالهای خود فدای او کردیم و اوطان خویش برای او بیاصل او گذاشتیم و جانها در رکاب او برکف نهادیم. هیچ کس را این مناقب پوشیده نتواند داشت و این فضایل را انکار نتواند کرد. پس، خلیفه از ما شایان باشد.

یکی از مهاجر جواب داد: ای انصار، هر چه در حق خویش و در حق خدایتان گفتید عین حقیقت است و فضایل و مناقب شما از این زیادت. اما مهاجر آن جماعت گفتند که چون رسول خدا محمد مصطفی (ص) هجرت فرمود ایشان در آن واقعه به رکاب وی بودند و جانها در راه او صرف کردند و حق سبحانه و تعالی در فرقان مجید ایشان را صفت کرد و انواع نوازش فرمود. پس، خلیفه از ما باشد.

پس، جمعی از معارف اصحاب بر پای خاستند و گفتند: ای صحابه رسول (ص)، به جهت